

оточенні та стану засобів самого підприємства, і внесенням відповідних коректив.

Конкурентоспроможність залежить від низки чинників, які об'єктивно впливають на підприємство, а також суб'єктивних, які залежать від команди управління підприємства, організації, цілеспрямованості робіт, пов'язаних із забезпеченням конкурентоспроможності.

Основними завданнями у сфері підвищення конкурентоспроможності можна визначити такі:

- усунення бар'єрів підприємницької діяльності, зменшення податкового тиску;
- удосконалення законодавства в галузі підприємницької діяльності, розроблення антимонопольного законодавства;
- забезпечення платоспроможного попиту населення;
- державна підтримка новостворених підприємств: створення служб інформації про новітні технології, зміни у законодавстві, перспективні ринки збуту;
- фінансове стимулювання інноваційної діяльності підприємств щодо створення нових товарів і послуг.

Перелічені заходи будуть сприяти підвищенню конкурентоспроможності не тільки підприємства та його продукції, а й усієї економіки загалом.

Конкуренція змушує товаровиробників впроваджувати у виробництво інноваційні процеси та технології для зменшення витрат на виробництво. Тим самим вони підвищують якість товару та привертають увагу нових покупців, а отже й збільшують власні прибутки. В умовах конкуренції завжди проявляється конкурентоспроможність, причому на різних рівнях, які необхідно враховувати при управлінні нею.

Проведене дослідження доводить, що конкурентоспроможність підприємства – це складне багатоаспектне поняття, яке означає суперництво, боротьбу за досягнення найкращих результатів, отримання конкурентних переваг шляхом ефективного використання всіх наявних ресурсів, виготовлення та реалізації конкурентоспроможної продукції та отримання прибутку від ведення ефективної господарської діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азоев Г.Л. Конкурентные преимущества фирмы / Г.Л. Азоев, А.П. Челенков. - М.: Тип.Новости, 2000. – 256с.
2. Близнюк С.В, Остапенко А.В. Конкурентний потенціал підприємництва як категорія сучасних економічних досліджень / С.В. Близнюк, А.В. Остапенко / Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – №7. – с. 41-42.
3. Должанський І.З. Конкурентоспроможність підприємства / І.З. Должанський, Т.О. Загорна/. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 384с.
4. Драган О.І. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теоретичні аспекти : монографія / Драган О.І. – К. : ДАККІМ, 2006. – 160 с.
5. Закон України "Про захист економічної конкуренції" від 11 січня 2001 року №2210. – 14 (Редакція від 11.08.2013, підстава 406-18) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – С. 64.
6. Коломієць І.Ф. Підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства в системі факторів інтернаціоналізації / І.Ф. Коломієць / Конкуренція. – 2007. – № 3. – с. 16-26.
7. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення : [монографія] / за заг. ред. О.Г. Янкового. – Одеса : Атлант, 2013. – 470 с.
8. Мазаракі А.А. Економіка торговельного підприємства /А.А. Мазаракі, Л.О. Лігоненко, М.М. Ушакова; за ред. М.М. Ушакової./ - К.:Хрещатик, 1999. – 707 с.
9. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер.– М.: Международные отношения, 1993. – С. 495.
10. Рибаківа О.В. Конкуренція і конкурентоспроможність: економічна суть та фактори підвищення / Рибаківа О.В. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua>.
11. Управління конкурентоспроможністю підприємства : Навчальний посібник. – С.М. Клименко, О.С. Дуброва та ін. – К. : КНЕУ, 2006. – 527 с.
12. Шевельова С.О. Конкурентоспроможність молочного підкомплексу [С.О. Шевельова]. Монографія – Тернопіль: Збруч, 2001. – 408 с.

Полиняк М.

Науковий керівник – доц. Пігур М.В.

РІЗНОВИДИ ПОРІВНЯНЬ У РОМАНІ Р. ІВАНИЧУКА «ОРДА»

Розгляд своєрідної мовної майстерності кожного з письменників дає можливість схарактеризувати історичний розвиток української мови. Уваги заслуговують художні прийоми у історичному романі «Орда» Р. Іванчука, зокрема використання порівнянь для створення виразного словесного образу.

Метою статті є аналіз порівняльних конструкцій у історичному романі Р. Іванчука «Орда», що дає можливість всебічно і глибоко усвідомити, наскільки мовні засоби дозволяють автору виразно змалювати образи персонажів, розкрити їх характери.

О. О. Потєбня у свій час наголошував, що «...порівняння так само, як і слова-образи та слова в переносному значенні, свідчать про індивідуальну природу світосприйняття [3, с. 264]». Природа порівняння, його семантична наповненість, залежить від світогляду мовця, характеру його світовідчуття. Звичайно, матеріалістичною основою творення порівнянь є реалістичний, предметний опис побуту, природи, стосунків між

людьми. Зокрема в історичному романі «Орда» вагоме місце посідають описи зовнішності персонажа, розкриття рис характеру, дії, вчинки, психічний стан історичних осіб, змалювання процесів і явищ природи, відтворення культури, звичаїв, побуту козаків, змалювання батальних сцен.

«...Порівняння є складовими мікро- та макрообразів, які входять до структур лексико-семантичних полів [1, с. 91]». Порівняльна конструкція складається з трьох компонентів: суб'єкт порівняння, об'єкт порівняння й основа порівняння, які спільно становлять єдине структурно-семантичне ціле. Термін «порівняння» має кілька значень. По-перше, він означає акт думки, спрямований на встановлення тотожності, схожості і відмінності, по-друге, під цим терміном розуміють мовну конструкцію, що реалізує цей пізнавальний акт. У такій конструкції виділяють два основні і необхідні компоненти: перший – предмет чи явище, ознаки якого ми пізнаємо, розкриваємо за допомогою іншого – пізнаваний компонент або суб'єкт порівняння. Другий – предмет чи явище, що має яскраво виражені і відомі нам ознаки, які для нього є характерними в певних умовах або взагалі, внаслідок цього використовується для характеристики пізнаваного – об'єкт порівняння.

З-поміж усього масиву порівнянь, наявних у історичному романі Р. Іванчука «Орда», значне місце займають порівняння-зооніми. Характерним для них є те, що в них об'єкт порівняння виражається лексемою зоонімічної семантики. Ці звороти будуються за схемою «іменник (S) – іменник (Ob)».

Назви тварин представлені доволі широко. Серед них: а) назви диких звірів (лисиця, горила, куна); б) назви свійських тварин (курка, собака, баран, кінь); в) назви комах (бджола, блоха, воша); г) назви птахів (журавель, голуб). Щодо суб'єкта цих порівнянь, то він означає особу (переважна кількість одиниць), тварину, зрідка – абстрактну назву.

- Козаки, люди: «...хоч і не треба було заспокоювати козаків – їх безкарно вирізували, немов курей [2, с. 5]»; «...а люди їм коряться, немов бугаї, яких ведуть хлопчачі за кільця, вправлені у ніздрі [2, с. 55]»; «...і йти, і гнати поперед себе, мов худобу, людей з місця на місце... [2, с. 107]»; «...а людей треба витруїти, мов бліх [2, с. 134]»; «...мають здатність відроджуватися, мов двадцятиголова гідра [2, с. 158]».

- Назви осіб: «Чернець помчав, мов неприборканий лошак, до отвору у паркані... [2, с. 66]»; «Полуботок хитрий, як лисиця, звинний, мов куна [2, с. 80]»; «...а комендант цупко сидить у своїй канцелярії, мов воша на струпі... [2, с. 80]»; «...застрекотів, мов цикада, Єрмолай [2, с. 158]»; «...звідки цар Петро, немов п'явка... [2, с. 171]».

- Вороги: «А хто відганяється від них, того карлики гуртом обступають, мов оси... [2, с. 55]»; «Збіглися карлики, мов мишва... [2, с. 57]»; «... вороги – розчавлені ниццю і жебрацтвом, мов гадюки на шляху [2, с. 168]».

- Абстрактні поняття: «...з тим гріхом звирятимеш кожен свій вчинок, гріх стоятиме, мов пес... [2, с. 103]»; «...бавишся з власною душею, як кіт з мишею [2, с. 110]».

- Інші тварини: «...летіли коні, мов огненні змії... [2, с. 62]»; «А вигляд сарани, подібний до коней [2, с. 104]».

Автор майстерно порівнює з тваринами і деякі зовнішні характеристики людини: «А один, якого звали Вурдалаком, через те, що був чубатий, мов верблюд... [2, с. 84]»; «Верхня губа у царя сіпалася, оголюючи рідкі кливаки, кінчики гострих вусиків лоскотали масивні ніздрі, роздуті, мов у хижого звіра, що чує здобич [2, с. 105]»; «...щелепи в Єрмолая набрякли, мов у маленької горили [2, с. 133]».

Звичайно, дещо меншою, навіть, зовсім мізерною у романі «Орда» є група порівнянь із об'єктами:

- птахи: «Козаки-землекопи розгиналися, кидали долі джагани й лопати і тяглися, мов підбиті птахи... [2, с. 127]»;

- журавлі: «...самотні тополі, що сивіли на південному вітрі й тягнулися віттям на Україну, влаштувалися в ряд і линули попереду в рідний край, мов ключі журавлів [2, с. 52]»;

- голуб: «Тож, ставши чистим, як голуб, йди між людей і навертай Словом людські душі до правди [2, с. 186]».

Проаналізовані зооніми актуалізують найчастіше негативні явища тварин. При цьому на передній план висуваються або фізичні властивості тих чи інших тварин, або характерні риси їх поведінки. При аналізі виявилось, що тематична група порівнянь-зоонімів є найчисельнішою і включає 36 одиниць.

Поряд із порівняльними конструкціями, де об'єктами були назви тварин, важливе місце займають порівняння, які називають рослинами (фітоніми).

Суб'єктами у цих конструкціях виступають:

- абстрактні поняття: «...музика була такою дрібною, мов розсипаний мак... [2, с. 179]»;

- зовнішня характеристика людини: «Тимотей Вергун, сивий, як полин... [2, с. 122]»; «А ця молодиця, сама як квіточка... [2, с. 156]».

Статистичний аналіз показав, що група порівнянь-фітонімів не така вже й багаточисельна і включає всього 11 одиниць.

У романі є велика кількість об'єктів-назв, які використовуються письменником для зовнішньої характеристики персонажів: «...вельможа в кучерявій перуці, що закривала його всього, мов вивернений кожух [2, с. 62]»; «...Єпіфаній, спокійний і поважний, з пом'ятим, немов шмата, обличчям виступив уперед... [2, с. 68]»; «Сивий чуб упав на його обличчя, мов хвіст полковницького бунчука... [2, с. 191]»; «...вуса закривали рота, наче кляп... [2, с. 54]»; «...голос його звучав глухо, мов у черевовіщуна... [2, с. 54]»; «...дивилися на людей холодними,

ніби слюдою покритими очима...[2, с. 57]»; «...очі його були скляні, немов у мертвого... [2, с. 8]»; «...а очі мав безбарвні, ніби полудою зятягнуті...[2, с. 10]»; «...і руки безсилі, мов віхті...[2, с. 13]»; «...вдаряв кулаками, мов гириями... [2, с. 19]».

Саме завдяки порівняльним структурам із зазначеними вище об'єктами-назвами «... досягається образність, пластичність та виразність зображуваного [1, с. 93]». Тобто надзвичайно тонко передані індивідуальні риси зовнішності героїв, що надає твору художньої конкретності та напруженості у змалюванні тих чи інших подій. Суб'єктами у цій тематичній групі виступають такі реалії, зокрема для підкреслення зовнішніх ознак: перука, обличчя, гримаса, чуб, губи, вуса, голос, очі, тіло, руки, кулаки. Об'єктами є слова емоційно-забарвленої лексики та деяких побутових предметів: кожух, шмата, жало, вапно, хвіст, кляп, віхті, гири та ін..

Вагоме стильове навантаження містять порівняння з об'єктами-назвами людей. Серед цих порівняльних конструкцій є такі, що відбивають певні процесуальні явища: «Вдосвіта полковник Ніс розбудив Єпіфанія, той слухняно встав і витягнувся перед ним, мов козак на муштрі [2, с. 10]»; «Він штовхнув Єпіфанія в спину й повів його до будинку Кочубея, немов бранця [2, с. 8]»; «...чернець розповідав, як мудрий знахар...[2, с. 29]»; «...Єпіфаній стояв перед ним пониклий, ніби засуджений до страти...[2, с. 65]».

У наведених порівняльних зворотах йдеться переважно про зіставлення поведінки суб'єкта порівняння та об'єкта. При цьому автор намагається конкретизувати дію об'єкта, уводячи в конструкцію додаткові компоненти. Так, Єпіфаній стоїть не просто «як козак», а «як козак на муштрі»; не просто «як засуджений», а «ніби засуджений до страти». Цим прийомом досягається значення «прозорість» зіставлень. Зауважимо, що в порівнянні «ніби засуджений до страти» об'єкт виражається субстантивованим дієприкметником.

Деякі об'єкти-назви осіб змальовують подібність різних предметів, людей з тією чи іншою людиною, що є типовим засобом образної конкретизації у цьому романі: «...сиділи на мішечках з піском подібні один до одного, мов близькі родичі, малі люди...[2, с. 70]»; «Слухайте, люди гірські, у вас нині ще кріси наладовані, тож не дайтеся в оману, як ті козаки кам'янські...[2, с. 182]»; «...український народ, коли розпадеться імперія і світ забуде про її моторошну, дияволом дану владу, ходив по світу жебраючи, мов погорілець [2, с. 157]»; «...тільки тополі, мов посланці історії...[2, с. 153]»; «...князь, як досвідчений тесля...[2, с. 165]»; «...стоять верхи Чорногори, заковані в панцири непробивних гранітних скель, у коронах смерек, мов горді князі [2, с. 178]».

У порівняннях, що будуються за схемою назва особи – назва особи, автор виявляє себе як справжній майстер художнього слова. Часто другий компонент порівняння має непередбачуваний характер, але в межах контексту доволі прогнозований і зрозумілий. Разом з тим деякі з конструкцій сприймаються як неологізовані (або навіть оказіональні) одиниці. Так, порівняння князя з «досвідченим теслею», або верхи Чорногори з «гордими князями» створює особливо рельєфні образи, які розкривають ідейно-тематичну складову роману. Загалом простежується певна тенденція авторського володіння словом, коли риси живого переносяться на неживе, створюючи ефект семантичного зіткнення.

Додаткові ознаки, що характеризують те чи інше явище, часто подано через метафоричний образ. Письменник, використовуючи метафоричні порівняння, вносить у текст нове експресивне забарвлення, а в деякій мірі й підсилення та виникнення цілого ряду асоціацій: «...засвітілася посудина, немов вийнята з жару головня...[2, с. 58]»; «Аж тепер отець Єпіфаній, немов блискавка прошила п'ятому його пам'яті, згадав, що вчора сталося [2, с. 11]»; «А ген за блакитною смугою Сейму – прямиий, мов витягнутий шнур, Глухівський шлях...[2, с. 147]»; «А дорога та, немов обвід персня...[2, с. 174]».

В основному проаналізовано 227 порівнянь. Статистичний аналіз показав, що найчастіше вживаними в романі «Орда» є конструкції із сполучниками як, мов, немов. При цьому кількісно переважаючим засобом зв'язку у складнопідрядних порівняльних реченнях виступає сполучник мов (74 одиниці). Сполучники як та немов налічують в свою чергу по 49 одиниць. Друге місце щодо частотності вживання посідають конструкції зі сполучником ніби (41 одиниця). Зовсім мало трапляється порівнянь зі сполучниками наче (9 одиниць), мовби (2 одиниці), немовби (1 одиниця), начеб (1 одиниця), яко (1 одиниця).

Отже, у романі Р. Іванчука «Орда» можна виокремити значну кількість порівняльних конструкцій, які служать для збагачення смислової та емоційно-експресивної мови, підсилення виразності. Порівняння уточнюють і конкретизують різні явища чи предмети, допомагають письменникові створити яскраві картини та образи. В творах натрапляємо на традиційні порівняння, але більша частина – це оригінальні конструкції, де об'єкт і суб'єкт віддзеркалюють світосприйняття Р. Іванчука. Введення слів до складу порівнянь зумовлене передусім намаганням автора викликати в читача нові асоціації, аналогії, створити цікаві й неповторні образи. Усі проаналізовані порівняння вводяться в текст за допомогою сполучників як, мов, немов, наче, ніби. Р. Іванчук рідко подає однослівні звороти, частіше лексема, що означає об'єкт порівняння, приєднує до себе одне слово (переважно це буває означення: «близькі родичі», «горді князі»); два слова, як-от: «засуджений до страти», а подекуди порівняльна конструкція набуває форми речення: «немов блискавка прошила п'ятому його пам'яті».

ЛІТЕРАТУРА

1. Буда В. Лінгвостилістика сучасного історичного роману про добу козацтва (60 – 90 pp. XX ст.) / В. Буда. – К. : Рідна мова, 1998. – С. 91-97.
2. Іваничук Р. Орда: Іст. Роман / Р. Іваничук. – К. : Укр. центр духов. культури, 1994. – 192 с.
3. Потебня А.А. Из записок по теории словесности / А.А.Потебня // Эстетика и поэтика. – М. : Искусство, 1976. – С. 286-463.

Чайківська В.

Науковий керівник – доц. Грушко В. С.

ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У СУСПІЛЬСТВІ

У суспільстві стереотипи відіграють важливу роль. По-перше, вони дозволяють суттєво скоротити час реагування на мінливу реальність, по-друге – прискорити процес пізнання, по-третє – надати хоч якесь первинне уявлення для орієнтування в тій чи іншій ситуації, чи в суб'єктах, з якими слід взаємодіяти. Але, у той же час, вони ж породжують безліч проблем, серед яких є поширені упереджені переконання, які створюють підґрунтя для дискримінації, конфліктів, непорозумінь, які можуть стосуватись національних, расових, релігійних та статевих ознак.

В умовах загальносвітової нестабільності соціально-економічного розвитку особистість, яка сформувала життєві стратегії та звички, виявилася перед необхідністю переоцінки багатьох своїх цілей і прагнень, осмислення пануючих стереотипів про світ і про себе, пошуку нового, особливого й самостійного шляху, який сприятиме усвідомленню та розкриттю її потенційних можливостей. Серед таких стереотипів вагомим місцем займають соціальні стереотипи, що часто утруднюють можливості людини в самореалізації.

Актуальність статті полягає в тому, що в силу того, що все життя людина сприймає і реагує на процеси переважно через свої стереотипи; взаємодіє з людьми на підставі стереотипів; робить усі свої умовиводи і висновки на підставі своїх стереотипів, що породжує низку проблем, як для тих, хто робить помилкові судження про когось, так і для тих, на кого навішують ярлики, які хибно їх характеризують.

Мета статті – показати вплив соціальних, і, зокрема, гендерних стереотипів на суспільство, які створюють низку проблем у житті, породжуючи проблеми ідентифікації людьми себе, як неповторних особистостей, несхожих на інші.

Соціальний стереотип – звичні, шаблонні, схематизовані, стійкі зразки думок, сприйняття, поведінки; універсальні, емоційно забарвлені установки. Керуватись стереотипними установками означає узагальнювати соціальні стосунки. Стереотипи важко піддаються зміні чи корекції, оскільки вони виникають та функціонують здебільшого у сфері масової свідомості та є складовою соціальної установки, породжені відчуттям соціальної солідарності.

Сам термін «соціальний стереотип» належить У. Ліппману, який визначає його як упорядковані, схематичні, детерміновані культурою уявлення про світ, що заощаджують її зусилля у сприйнятті складних соціальних об'єктів і захищають її цінності, позиції та права. Різновидом соціальних стереотипів є гендерні стереотипи, що визначаються як детерміновані культурою спрощені, стійкі, емоційно зафарбовані образи поведінки, риси характеру чоловіків і жінок.

Гендерні стереотипи, як одна з найбільш цікавих і небайдужих сфер у функціонуванні суспільства, протягом століть вивчалася багатьма дослідниками.

П. Бергер, Г. Гарфінкель, І. Гофман, Т. Лукман вважають, що гендерні стереотипи формуються під час соціалізації, починаючи з раннього віку в процесі засвоєння культурних цінностей, норм і уявлень про належну статево-рольову поведінку. Також потрібно виділити позицію Л. Репіної, яка відзначає, що гендерні стереотипи конструюються суспільством під впливом соціальних інститутів і культурних традицій.

Т. Парсонс та Р. Бейлс розвинули ідею позитивної диференціації статевих ролей, доводячи, що в сучасній сім'ї повинно бути чітке розмежування ролі чоловіка та жінки.

І. Кон зазначає, що більшість сучасних гендерних стереотипів відображають застарілі норми суспільства, що на сьогодні становить бар'єр у практичній реалізації політики гендерної рівності в державі.

У межах гендерного підходу Т. Говорун та О. Кікінеджи зазначають, що гендерні стереотипи як найпоширеніші і, одночасно, найбільш консервативні уявлення про соціальну атрибуцію статі є примітивною формою оцінювання чоловіків і жінок, що базуються на традиційному розподілі гендерних ролей.

За І. Кльоциною, гендерні стереотипи народжують спрощені та досить умовні уявлення про людей, формують очікування й установки щодо інших, сприяють спрощеному сприйняттю та позбавляють можливості пізнання окремої особистості.

Гендерні стереотипи прийняті всіма членами суспільства, тому що, незважаючи на те, що на рівні свідомості ми від них відмовляємося, ми, як і раніше, чинимо відповідно до них і бачимо, як інші люди роблять теж саме у повсякденному житті. Так само гендерні стереотипи тиражуються в засобах масової інформації, і хибні уявлення все ж проникають в наші думки, хоча ми цього не усвідомлюємо.